

ТРАНСПАРЕНТНІ ТЕНДЕНЦІ АУДИТУ ДОГОВІРНИХ ЗАСАД М&А

Київський національний торговельно-економічний університет

***Анотація.** У статті досліджено етапність здійснення М&А-угод. Виокремлено окремим етапом аудиторського забезпечення угод М&А – аудит договірних засад. Сформульовано етапи договірних засад М&А та описано їх суть. Окреслено основні завдання аудиту договірних засад М&А.*

Ключові слова: аудит; злиття та поглинання; М&А; договірні засади М&А; компанії.

TRANSPARENT TRENDS IN AUDIT OF M&A CONTRACTUAL PRINCIPLES

***Abstract.** The article investigates the stages of M&A agreements. A separate stage of audit support of M&A agreements is the audit of contractual principles. The stages of M&A contractual principles are formulated and their essence is described. The main tasks of the audit of M&A contractual principles are outlined.*

Keywords: audit; mergers and acquisitions; M&A; M&A contractual principles; companies.

Кожна окрема угода злиття та поглинання має унікальну характеристику. Тому етапність здійснення М&А-угод у науковій літературі та на практиці визначають умовно, адже в кожній угоді кількість пройдених етапів до завершення М&А різняться. Деякі етапи М&А можуть пропускатись сторонами, може мінятися їх черговість або вони можуть об'єднуватися між собою для оптимізації витрат і скорочення часу. Проте у будь-якій М&А-угоді є один ключовий момент: підписання сторонами транзакційних документів (наприклад, договору купівлі-продажу та деяких пов'язаних з цим документів). Тому окремим етапом аудиторського забезпечення угод М&А виступає саме аудит їхніх договірних засад. Договірні засади М&А виконують шість ключових функцій:

- визначення;
- розподіл ризиків;
- управління процесами;
- контроль і обмін інформацією;
- надання послуг;
- вирішення спорів.

Саме тому аудит договірних засад М&А є вкрай важливим. Аби розібратись в процесі аудиту договірних засад, необхідно першочергово встановити характеристику договірних засад М&А. Підписання договору не є початковим етапом М&А. Етапи договірних засад М&А:

- ініціювання угоди – обидві сторони або одна зі озвучує пропозицію про здійснення М&А;
- встановлення взаємного інтересу обох сторін (зазвичай цей етап характерний дружнім М&А);
- окреслення та узгодження основним умов угоди (підписання меморандуму взаєморозуміння, листу про наміри, протоколу основних умов (term sheet) або іншому документі на вибір сторін). Такі документи не мають юридичної сили, а тому на цьому етапі одна зі сторін ще може ініціювати припинення переговорів про М&А. У перелічених документах встановлюються узгоджені ключові характеристики угоди: об'єкт угоди, сторони та їх офіційні представники, його опис, ціна, порядок розрахунку, порядок управління, гарантії і т.д. Що цікаво, на цьому етапі також підписується документ, що надає право ексклюзивності переговорів між продавцем і покупцем в М&А на певний обмежений період. Таке право, якщо документ підписано, є обов'язковим до виконання (тобто продавець не має права на цей період вести переговори про М&А з третіми сторонами);
- юридична, податкова, фінансова, технічна перевірка об'єкта М&А (зазвичай, із залученням аудиторів та консультантів). На цьому етапі також складаються відповідні документи про ключові результати перевірок, в яких у висновку формується остаточна ціна угоди. Крім цього, формуються два документи (вони не мають юридичної сили):
 - перелік проблемних питань, що їх має бути усунуто до переходу права

- власності на об'єкт угоди;
- перелік тих ризиків, у разі матеріалізації яких продавець компенсує продавцеві збитки після переходу права власності;
- структурування угоди (залучається фахівець-юрист, який формує договір на основі всіх документів і даних, що були зібрані на попередніх етапах);
- підписання договору. Не варто вважати, що на цьому етапі єдиним сформованим документом буде договір купівлі-продажу. Насправді, такий договір має багато супроводжуючих документів, залежно від характеристик угоди M&A. Наприклад, документи забезпечення (з боку продавці – гарантії щодо об'єкта купівлі; з боку покупця – забезпечення оплати ціни об'єкта), акціонерна угода (тут визначається спосіб управління), договори про відступлення прав вимоги за позику (якщо покупець надавав її покупцю);
- розрахунок за угодою – в ідеалі розрахунок відбувається у розмірі 100%, а потім об'єкт передається покупцю. Насправді, так як угоди масштабні, то в них використовується, як правило, часткова оплата;
- виконання додаткових умов. Залежно від характеру угоди, перехід права власності може відбуватися як одночасно з підписанням договору купівлі-продажу, так і через якийсь час після підписання. В останньому випадку перехід права власності залежить від виконання сторонами деяких умов. На покупця, як правило, покладається зобов'язання одержати необхідні регуляторні дозволи на угоду (у першу чергу, дозвіл антимонопольних органів). Продавець, зі свого боку, якщо це необхідно, забезпечує проведення передпродажної реструктуризації, а також усуває проблеми, що були ідентифіковані покупцем під час перевірки об'єкта. Всі ці операції оформлюються відповідними документами на вибір сторін;
- закриття угоди – оформлюється документ про перехід права власності на об'єкт угоди, проводиться повна або часткова оплата. Крім того, якщо в договорі це не було прописано, необхідно підписати документ з умовою про можливість відмови від угоди у випадку, якщо в період з дати підписання до дати закриття стан об'єкта погіршиться. Покупець, як правило, наполягає на тому, щоб протягом певного періоду після закриття угоди продавець і його пов'язані особи не займалися тими видами бізнесу, що конкурують із бізнесом об'єкта угоди та не переманювали працівників, клієнтів і контрагентів об'єкта угоди (відмова від недобросовісного переманювання). Це також прописується або в договорі, або в супровідному документі.

Так як перераховані етапи є основними етапами угоди M&A, вони можуть тривати від декількох місяців до декількох років. За цей період часу збирається багато документів, які є основою для аудиту договірних засад M&A.

Аудитор під час аудиту договірних засад M&A буде перевіряти такі документи (за їх наявності): договір купівлі-продажу; акціонерна угода; лист про розкриття; договір поруки; договори про надання послуг; кредитні договори; договір ескроу; опціони та інші договори.

Проте в аудиті договірних відносин M&A аудитор перевіряє не тільки юридичні аспекти дії договорів (сюди залучається експерт-юрист), але і їх вплив на порядок відображення пов'язаних з ними операцій в бухгалтерському обліку. Такий аудит має на увазі всебічний аналіз всіх договорів і документів, що укладаються під час M&A, а також формування рекомендацій щодо вдосконалення договорів і супутніх документів. Перевіряється законність та своєчасність їх складання, наявність всіх реквізитів, прописаність умов, правильність розрахованих сум і так далі.

Загалом вважається, що мета договірних засад M&A – встановити, що договори відповідають законодавству. Насправді ж в аудиті є й інші завдання:

- встановлення юридичної чистоти;
- усунення ризику санкцій (бездоганна правова робота усуває загрози штрафів і санкцій за невиконання законодавства);
- захист інтересів власників і інвесторів;
- фіскальна прозорість (що умови договорів правильно відображені в обліку);
- пошук слабких місць
- стимул/рекомендації до подальшого розвитку компанії.

Таким чином, в результаті аудиту договірних засад M&A повинні бути розроблені детальні рекомендації щодо вдосконалення подальшої роботи реструктурованої компанії. Тут важливо не

тільки виявити помилки, але також проаналізувати їх, зрозуміти, чому неточності і недоробки закралися в практику компанії. Такий аудит покаже, наскільки критичні помилки в документообіг (саме в частині договорів і супровідних документів), і як їх потрібно усунути для мінімізації ризиків.

Нежива Марія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, e-mail: marijka@ukr.net.

Nezhyva Mariia O. – PhD in Economics Associate Professor of Department of Financial Analysis and Audit, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, e-mail: marijka@ukr.net.